

Mestermunkák

Kőrösi Zoltán könyveiről

Történelem és lányregény

Kőrösi Zoltánnak a pozsonyi Kalligram kiadásában megjelent *Magyarka* című regényének alcímében, műfaji megjelölésként, ez áll: „család, regény”, így, ahogy mondom, vesszővel elválasztva a két szó, ami azt jelentheti, hogy a *Magyarka* családregeény, de nem egészen az, minthogy egy családról szól, de nem családtörténet, hanem regény, azaz fikció, és úgy is kell érteni. A család három nőtagjának története a regény, a nagymamáé, az anyáé és a lányé. Nagyobb részt a lányról, Katiról szól a regény, az ő teljes életútja áll a regény középpontjában, ezért a nagyanya és az anya is mellékszereplőnek vehető, holott mindketten fontos szerepet játszanak Kati életében. Vele is kezdődik a regény, Kati kislánykorában szemtanúja volt egy közlekedési balesetnek, egy motoros elütött a labdája után az úttestre kifutó fiút, és a kislánykori Kati állt a járdán, nézte, ahogy a fiú megpróbál felállni, de nincs mire támaszkodjon, eltörhetett a keze, a motorosnak meg a motor alá szorult be a lába. Minderre Kati, már felnőttként, anyja betegágya mellett emlékezik, s nem véletlenül éppen a betegágya mellett, ami azt jelenti, mindketten túl vannak már az élet nehezen. Az anya szépség volt lánykorában, szőke, hosszú hajú, nyúlánk nő, akinek különös érzéke volt a zene iránt, szeretett énekelni, többször ajánlották neki, hogy jelentkezzen a zeneakadémiára, hogy tanuljon zongorázni, de minthogy a zongorát korábban kell kezdeni, ezért iratkozzon a hegedű szakra, de a levél, amiben a felvételéről értesítették, egyszerűen eltűnt, így aztán megmaradt a szép Ilona tanítónőnek, mert elvégezte a tanítóképzőt. Tanított városban és falvakban, tanított összevont tagozatokon és árva gyerekek iskolájában. Közben állandó harcban állt a férjével, aki féltékenységi rohamaiban ütötte és verte is az asszonyt. Szerb származású volt a férj, és Kati is szerb nevet viselt, ami miatt nemegyszer kellett már felnőttko-

rában magyarázkodnia, hogy ő szerb neve ellenére is magyar, így ragad majd rá valamelyik ausztriai mulatóban a Magyarka csúfnév. De addig még sok minden megtörténik az életében, gyerekkora és növekedésének ideje nem felhőtlen, második lánygyerek a családban, akit majd a nagyanya ment meg a szülőktől és nevel fel, az a nagymama, aki lengyel származású férjének csak kilencedik kérésére, már majdnem vénlányként, mondott igent, hiszen nyolcszor utasította el a kérést. A nagyanya alacsony nővéssű volt, alig ért fel lengyel származású férje álláig. A férfi büszke lengyel származására, grófi családból eredhet, büszke nevében az ipszilona, bár már ipszilon nélkül írja a nevét. A regény idején börgyári munkás, akinek testéből állandóan árad a cserzés szaga. Nem sorozták be, megúszta a háborút, majd az ostrom után, amikor újra működik már a börgyár, munkába áll, és ott, a börgyár udvarán beleesik egy aknába, aminek valaki levette a tetejét, fejsérülést szenved, amiből látszólag kigyógyul, de valamivel később éppen ez a sérülés veszi el az életét. Harmonikus családi életet él a nagymamával, ezzel az apró termetű asszonnyal, aki majd törődik a lánya, szép Ilona sorsával, taníttatja, de eltiltja a zenétől, majd férjhez adja ahhoz a szerb származású férfihoz, aki az erdészetben dolgozik, ott is laknak, az erdő szélén, majd többször elválnak, többször újra együtt élnek, míg aztán véglegesen szakítanak egymással. A férfi új házasságot köt, és Ilona is rátalál nagylánykori szerelmére, egy hegedűsre, akit valamelyik bálon ismer meg, s aki arra kéri a lányt, várja meg, amíg ő elvégzi a főiskolát, összesen négy évet kellene várakozni a hegedűjén szépen játszó férfira, ám az szó nélkül tűnik el, semmiféle üzenetet nem hagy maga után, és ezután ismeri meg Ilona leendő férjét... Aztán, miután már elvált és egyedül élt, az utcán ráismer a férfira, aki szintén magányos, így aztán házasságot köthetnek, de ekkorra már Kati egészen elidegenedett az anyjától, csak a nővérétől értesül annak életéről... Újratalálkozásukban van valami kimódoltság, Kőrösi Zoltán tesz róla, hogy a regényt belepje valami különös, akár még romantikusnak is mondható gőzölgés, ugyanaz a „kékes pára”, amit a balesetet szenvedett fiú teste körül észlelt a kislány Kati. És éppen ezért mondható a *Magyarka* akár lányregénynek is, hiszen három asszony sorsán át mutatja meg az asszonyi élet színét és visszaját, a küzdelmes élettől, amilyen nagyanya élete, az asszonyi szenvedéstől, amilyen Ilona első házassága, a kiszolgáltatottságig, amilyen majd Kati sorsa lesz, miután megszüli házasságon kívüli gyermekét, végre fiúgyerek a családban, majd hivatalnokoskodik, aztán elvégez egy svéd masszázstanfolyamot, hirdetést tesz közzé az újságban, akadnak is kliensei, aki közül néhány unszolásának is enged, aztán minthogy nem volt pénze az adóra, megszüntetik az üzletét, ezért valamelyik ismerőse javaslatára Ausztriában keres munkát. Meg is hívják

próbaidőre, de csak egy napot marad ott, minthogy prostituáltként jegyzik be, visszatér a fiához, aki már nagyobbacska gyerek és gitározik, hogy végül mégis Ausztriában kössön ki, hivatásosként, aki táncol és vetkőzik, férfiak asztalához ül és iszik velük, majd szobára megy, mert kell a pénz... Mondom, akár lányregénynek is mondható a *Magyarka*, persze visszájára fordított lányregénynek, mert nem a boldogság felé vezet Kati életének útja, hanem a kiszolgáltatottság felé, s ebben az életben már nincs semmi abból a kékes párából, ami a romantika kapuit nyithatná meg a regény előtt. Sem a nagymama, sem az anya, sem Kati életének menete nem fér bele a lányregény formájába, a lányregény afféle posztmodern mozdulat Kőrösi Zoltán regényében, minthogy a posztmodern szívesen él a tömegirodalom formáival, de csak a formájával, tartalmával már nem, így aztán a lányregénynek látszó szöveg egészében ellentmond választott és részben követett formájának. Ez a belső ellentmondása Kőrösi Zoltán szövegének feszültséget teremt, részint olvasmányossá teszi a regényt, részint áttetszővé a szövegét, részint pedig a valóság felé mozdítja el a teljes fikcionalitástól.

Ezzel együtt történelmi regénynek is mondható a *Magyarka*. A harmincas évektől kezdődően követi nyomon szerzője a három asszony életét, és ezekben az életekbe rendre beleszól a történelem. A harmincas évek nyomorúsága, a világháború, az ostrom hónapjai, a bombázások, a romba dőlt város képe, majd a negyvenes évek végének történései, amikor Ilona férje majdnem kuláklistára kerül, következik ezután az ötvenhatos események rajza, végül a rendszerváltozás évei... Mindez csak távolról, afféle külső körülményeként a regényhősök életének, bár ezek a körülmények nagyon is befolyásolják az életeket. A történelmi események mintegy közrefogják az asszonyok életét, mindenkinek közülük meg kell küzdenie a maga sorsáért, s ebben a küzdelemben könnyű elveszni, bár Kőrösi Zoltán tesz róla, hogy az asszonyok ne vesszenek el a küzdelmeik során, minthogy nem moralizál, nem ítélik meg, hanem közöl, a szó nemes értelmében elbeszél, mégpedig egyetlen nézőpontból, a mindentudó elbeszélő nézőpontjából, s csak egy-egy jelenet erejéig engedi hőseit közvetlenül megszólalni. A harmadik személyű elbeszélés gazdag eszköztárából Kőrösi Zoltán a könyvben követhetőre építi regényének szövegét, minthogy rendre közli, mikor történik az, ami a hősökkel történik, s közben arról sem feledkezik meg, hogy közölje, az egyes történések idején hány éves a nagymama, hány éves a lány és hány éves Kati is. Regényének világát elhelyezte tehát a történelemben, anélkül azonban, hogy közvetlen ítéletet mondott volna a történelem menetéről, hacsak nem vehető ítéletnek az a folyamat, amit a három egymás után következő életút rajzol meg. A nagymama házassága majdhogynem idillikus, megértés és egyetértés jellemzi, Ilonáé csupa küz-

delemmel, harccal, ütésekkel és pofonokkal terhes, míg Kati útja hosszabb vagy rövidebb párkapcsolatok során a prostitúcióig vezet. Van az így megrajzolt útban valami elkésérítő, de egyúttal sorsszerű is, hiszen valahonnan fentről, az idillből indul és a nagyanya feddhetetlen alakjától kezdődően halad a megsebzettségén át a végső kiszolgáltatottságig, amiből akár arra is lehet következtetni, hogy Kőrösi Zoltán nem mond ítéletet ugyan a történelem menetéről, de az ítélet előjön a regény történéseiből, ugyanúgy, ahogyan az a „kékes pára” előjött a balesetet szenvedett fiú testéből.

Mindezt a regény ismétlődő mondatai támasztják alá, a nagyanya sokszor leírt mondása, hogy „lassan járj, később érsz”, ami egyformán mondható emberre és növényre, mondja is a nagyanya a paradicsomnak. Majd a többek szájából bizonyos változatokban elhangzó mondatok, miszerint „[m]ostantól minden jó lesz, mondták, nem is csak jobb, de jó. Boldog és elégedett országot építünk. Nem volt könnyű, de ha valamit nagyon akar az ember, az előbb-utóbb úgyis sikerül, lehet, hogy nem úgy és nem akkor, de sikerül, ez biztos. Nyugalomban legyünk, de közben dolgozhassunk csak rendesen. Az nem lehet, hogy annyi és annyi akarat. Jónak kell lennie, hát jó is lesz, nem hazudhatnak az érzések, és nem hazudhat az életünk sem.” Mondom, a regénynek több helyén jönnek elő ezek a szavak, változatokban persze, attól függően, ki mondja ki, csakhogy ezeknek a reménykeltő szavaknak az ellentéte történik a regény során, hiába a reménykedés, a reményeknek útjában áll az élet, útjában a sors, útjában mindaz, ami a három asszony lefelé vezető története.

„Család, regény” a *Magyarka*, amelynek háttérében a történelem, előtérben pedig az asszonysors.

Egymásba tolult évek

Kőrösi Zoltánnak a 2009-ben megjelent *Szerelmes évek*, alcímében *Gyávaság* című regénye a szó nemesebb értelmében mestermunka. Korábbról ismertem Kőrösi Zoltán prózaírását, legújabb regényének, a *Magyarkának* olvasása közben tűnt fel nekem, hogy az író milyen szakszerűen, akár azt is mondhatom, mesterien bonyolítja a regénybe foglalt történetet, s most, amikor a *Szerelmes évek* került a kezembe, még inkább meggyőződtem arról, hogy Kőrösi a prózaírás legjobb hagyományai szerint építi fel a regény anyagát, hogy mesterien kezeli az idősíkokat, hogy jó érzéssel fűzi rá történeteit a nagyvilág történéseire, hogy alakjainak nemcsak nevet ad, hanem mindegyiket sorra történetbe ágyazza, mert tudja, a legjobb ábrázolás valójában a történetmondás, ám csak akkor, ha a történet teljes és hiteles, amennyiben végiggondolt és végig is mondott. Van egy apró jelenet a regényben, az egyik regényhős, asszony, kinyitja a

szekrényt és megfigyeli, hogy az ott tárolt ruhadarabokat milyen mesterialien varrta meg a szabó vagy a varrónő, hogy az öltések milyen szabályos rendben követik egymást, hogy a szövet mintázata a varrások nyomán nem mozdul el, hogy a varrás sehol sem feslik fel... Láthatóan mestermunka minden ruhadarab, ami azért sem meglepő megfigyelés, mert a regényhős maga is varr, másokat is varrásra biztat, sőt a divatlapokat is forgatja, a falubeli asszonyoknak azt is elmondja, hogy régi anyagból is lehet újat varrni... Persze amennyiben mesteri kéz követi a szabásmintát, és akkurátusan ügyel a méretekre. Azért beszélek némileg bővebben erről a jelenetről a regénynek – rövidebb mint ahogy én azt most itt előadtam –, mert jelképezheti Kőrösi Zoltán prózaírását. Jelképezheti annyiban, hogy Kőrösi is, mint ama szabó, odafigyel az anyag mintázatára, hogy odafigyel az elmondás mikéntjére, mindig elköti a megkezdett szálakat, jól illeszti egymásba a történéseket, s mindezen kívül még arra is odafigyel, hogy a történetiszálak és a történetiszilánkok összeillesztésének varratai könnyen megfigyelhetők legyenek, vagyis ő egyetlen pillanatra sem mond le arról, hogy prózáján jól látszódjék az elsajátított szakma, a mesterségbeli tudás, hogy látszódjon rajta mindaz, ami a prózaírás jellemzője, s hogy ezeket rendre mértékkel adagolja, jól figyelve az arányokra, jól figyelve arra is, hogy a történetek és a történetiszilánkok megkülönböztethetők legyenek, s közben külön figyelmet szentel annak, hogy miként ér össze történelem és személyes történet, hogy miként irányítják a személyes életet a történelmi mozgások, s hogy efelől ne legyen kétsége az olvasónak, a regény lapjainak margóján jelzi a nagyvilág történéseit, s ennyiben Kőrösi Zoltán regénye, a *Szerelmes évek*, történelmi regénynek is mondható, persze a történelmi regény tradicionális jegyei nélkül, hiszen nem a történelemre összpontosít, hanem a személyes életre és sorsokra. Ilyen értelemben családtörténetnek is mondható a *Szerelmes évek*, több család összefonódó regényének, ezen felül meg nemzedéki regénynek is vehető, hiszen a családok több nemzedéke mutatja meg magát a regény lapjain, s közben a családok élnek a maguk külön életét, érintkeznek egymással, itt-ott még egymásba is tükröződnek. Családtörténetek és a történelem menete fonódik egymásba a regényben, mégpedig szigorúan betartott egyensúlyban, s mindez így együtt Kőrösi Zoltán mesterségbeli tudásáról tanúskodik, ezenkívül arról is, hogy szinte semmit sem bíz a véletlenre, szövegében mindennek megvan a maga helye, minden szónak és mondatnak egyenes az irányultsága, amin jól látszik, hogy minden történetiszál egy másik történetiszállal érintkezik, ez pedig egy harmadikkal, és így válik maga a regényforma feszessé, meggyőzővé is egyúttal, s közben egyetlen pillanatra sem merül fel a hitelesség kérdése, hiszen a regény

és egyben a próza hitelessége nem a külvilággal való közvetlen vagy közvetett azonosságon múlik, hanem a közlés erején, azon, hogy a regény nem is akar más lenni, mint regény, hogy nem akar kilépni a maga keretéből, de ott belül, a regényforma keretében, a történetek a maguk törvényei szerint működnek, s ebben megint a mesterember kezének nyoma fedezhető fel, hiszen látszólag szabadon hagyja, hogy alakuljanak a történetek, hogy szabályosan haladjanak a végkifejlet felé, holott mindezt szigorú szemmel és kézzel ellenőrzi, mert éppen az ellenőrzött történet mutathatja meg közvetlenül az arcát. Kőrösi Zoltán odafigyel arra, hogy a nevek és az életek kapcsolódjanak egymáshoz, odafigyel arra is, hogy a nevek mögött igazi tartalmak legyenek, hogy hősei amikor kapcsolatba kerülnek egymással, hozzák is ezeket a tartalmakat, amelyek aztán ráfonódva mások tartalmaira, hiteles képét adják életeknek és sorsoknak. Van a regényben egy-két ilyenmód összefonódó szál, ott van például annak a német ezredesnek a levele, amit kivonulásuk előtt a német tiszt átad az addig szakácsnőként a bunkerban dolgozó Márkus Magdának és lányának, hogy adják majd fel, majd amikor már békeidőben feladják a Lipszékbe címzett levelet, jó hosszú idő után érkezik a válasz, hogy a címzett ismeretlen. Nem lehet tudni, hogyan is ért vissza a levél, amikor a borítékra nem írták fel a feladó címét, majd amikor felbontják a levelet és elolvassák, azt látják, a német tiszt kivonulásuk előestéjén az anyjától búcsúzik benne. Sok minden rejlik ennek a levélnek az útjában, ott van a halálra készülő német tiszt alakja, ott van a németeket szolgáló szakácsnő alakja, ott van a lányáé is, akit egyszer rajtakap az anyja azon, hogy a konyhában összeölelkezve ül a német tiszttel, árulás és hazatalálás egyszerre, ambivalens jelenet, de ezen túlmenően még többértelmű is, mert részint a kiszolgáltatottságról beszél, részint arról, hogy semmi sem állhat az érzelmek útjába. Aztán ott van az öt Kovatsits fiú története meg az apjuké, aki minden fiú születésekor egy-egy diófát ültetett a kertbe, jó magasra nőttek a diófák. Kőrösi Zoltán beszámol mind az öt fiú történetéről, akik közül közelebbről a kényszerből Katona névre magyarosított fiú történetét mutatja meg, azt, ahogyan a sorkatonából beiskolázott fiú miként emelkedik a tiszt beosztások ranglétráján, hogyan jut hozzá az első gépkocsihoz, hogyan vészeli át az ötvenhatos történéseket, hogy aztán már egészen előregedve hogyan vesz búcsút az élettől meg a családjától, s ott van annak a ruhadarabnak a története is, ami ismeretlenül kerül hozzájuk, mint az egyik közeli rokon ruhadarabja, hányódik a szörmeprémes kabát a házban, mikor aztán felfeslik a gallérja, a fiú búcsúlevele kerül elő, akit nyilván az ötvenhatosokat sújtó büntetéshullámban ítélték halálra. S ott van végül a ház története is, amit a család felmenői építettek

fel, majd pedig nemzedékről nemzedékre szállva végül Márkus Magdának ad otthont, aki a szétlőtt Budapestről költözik a falusi házba, s ekkor már ott is marad, huszonöt éve él már ott és emlékezik: „Ám ha megpróbált visszagondolni az azóta eltelt, felfoghatatlanul sok, s mégis, mindössze szemhunyasnyinak tűnő időre, a huszonöt évre, hiába igyekezett valamiféle határpontot, választóvonalat találni az egymásra tolult hónapok és évek sokaságában. Kutatott a homályos s egyre valószerűtlenebb emlék, vagy éppen az olykor hihetetlenül élénk, s már csak ezért is gyanút keltő érzések között, ám legfeljebb addig jutott el, hogy régóta nem számolja, mert nem tudja számolni sem a napokat, de még az éveket sem: átalakult körülötte és benne az idő: nem mintha történt volna valami, ami elválasztotta a múltat és a jelent, éppen ellenkezőleg; egyre gyorsulva és egymásba olvadva suhantak el az évszakok, egymásba hasonultak az évek. Mintha nem is évek teltek volna el, és a felejtésben nem is évszakok maradtak, csupán napok: egyetlen hosszú nyári nap, ami immár huszonöt éve tart, egyetlen ősz, egyetlen tél és tavasz; hétköznapiokból tapadnak össze a hétköznapiok.” Azért idéztem valamennyire hosszabban a regénynek ezt a legkidolgozottabbnak tűnő jelenetét, mert benne Kőrösi Zoltán *Szerelmes évek* című regényének idő- és térszemlélete mutatkozik meg. Ahogyan Márkus Magda emlékezetében egymásra tolulnak az évek, úgy tolulnak egymásra a regény idősíkjai, a nagyon távoli tizenkilencedik századtól kezdődően a huszadik század első évtizedei, a nagy háború, majd az azt követő megtorlások és sorsok évei, aztán a múlt század harmincas évei a zsidótörvényekkel, később a második világháború évei a zsidóüldözésekkel, munkaszolgálatra vezényelt, majd ottfelejtett zsidókkal, családtagokkal, aztán a szovjetek bevonulása, ötvenhat meg az utána következő évek, a kétütemű motorok zajával és bűzével, lassú gyarapodásokkal, egyben a gyerekektől kezdődően a besorolások eszköztárával, gyerek- és ifjúsági szervezetek alakulásával, közben meg telnek a családok évei meg napjai, már nem is igen lehet számon tartani sem az éveket, sem az évszakokat, lassan minden átmegy feledésbe és emlékezetbe. Így beszél vagy gondolkodik Márkus Magda: „Igen, az élet nem az, amit az ember átélt, hanem az, amire visszaemlékezik, amikor el akarja mondani, hogy élt. Az, hogy hogyan élt, vagy az, hogy élt egyáltalán.” S ezután következik a regényben Márkus Magda emlékeinek sora, emlékképek emlékképekre épülnek, az idő rétegei tovább rétegeződnek, mígnem a katolikus temetőben Márkus Magda fejfája áll. Majd pedig az, hogy „[e]l kell adni majd ezt az egészet, mihez kezdenénk vele”. Hát ennyi, egymásba tolult évek és évtizedek, egymás életét és sorsát keresztező családok, felmenők és leszármazottak, távolabbi és közelebbi rokonság, mindez együtt az elmúlt

évek és évtizedek mesteri kézzel megformált, sokrétegű, többértelmű tablója a *Szerelmes éveknek*. Hogy mért *Gyávaság* a regény alcíme, arról csak annyit, hogy mindazok, akik a regényben előfordulnak, gyávaságból talán, bele is törődnek a sorsukba.

Hervadófélben szomorkodó asszonyváros

Kőrösi Zoltánnak a *Budapest, nőváros* című prózakötete majd tíz évvel ezelőtt jelent meg, de csak most jutott a kezembe, s ahogy olvastam, könnyű volt belátni, nem fogott rajta az idő, most is olvasmányos, derűs, jól megszerkesztett és mindennekfelett nagyon szépen illusztrált kötet, mégpedig nagyobbára ismeretlennek látszó budapesti fényképekkel, persze bőven arcokkal, különös mozdulatokkal, egészen különös nézőpontból felvett képekkel, amelyek itt-ott a szöveg aláfestésének tűnnek, holott szemmel láthatóan az illusztrációk válogatója, nyilván maga a könyv szerzője, egyáltalán nem törődött azzal, hogy összefüggést teremtsen kép és szöveg között, amiből akár arra is következtetni lehet, hogy valójában két könyv a Kőrösi Zoltáné, az egyik könyv szövegeket tartalmaz, Budapestet leíró, vagy éppen csak távolról érintő szövegeket, a másik könyv meg képeskönyv, budapesti képekkel, amin egyformán kell érteni a budapesti látképeket és a budapestiek fényképeit, meg persze távolabbiakét is, olyanokét, akik nem tartoznak közvetlenül a városhoz, s a képeken sem látszik a város, s mindez enyhén színezve, valamilyen köztes, a sárga és a barna közötti színnel, amelyen a borítója is a könyvnek, háttérében az egyik budapesti híd, a rakpart és rakparti paloták, mindez ködbe veszve, mert a köd dominál ezen a különösen kidolgozott színen, a köd, amiről bőven szó esik a könyv szöveges részében is. A két könyv egy borító alatt éppen akkor találkozik, amikor a szöveges rész a ködről beszél, ezen túl pedig a fényekről, a reggeli meg a délutáni fényekről, ahogyan átszűrődnek az ablakot fedő függönyön, vagy ahogyan szinte port kavarva pásztáznak a szoba tárgyain, egyszerre világítanak meg és homályosítanak el, mert a fények játszanak a tárgyakon, a lakás berendezésén, de játszanak a városi utcákon és tereken, játszanak és mindig önfeledten, mindaddig, amíg valamely leíró kéz, az író keze és a fényképezőgép kezelőjének keze rájuk nem bukkan, megörökítve a fény játékának egy-egy szeletét, amit aztán tovább lehet adni, sokszorosítani lehet, létrehozva a művészetnek valamilyen pillanatnyiségában sem múló megnyilvánulását. Mindebből azt kell leszűrni, hogy Kőrösi Zoltán *Budapest, nőváros* című könyvét párhuzamosan kell olvasni, olvasni kell a képeket, mert azok külön történeteket mondanak, minden képhez hozzáfűzhető egy-egy történet vagy történetstilánk, és

megint külön kell olvasni a szöveges részt, hosszabb és rövidebb prózákat, amelyek között van néhány hagyományosnak vehető novella, a legtöbb azonban rövidtörténet, bármit is jelentsen ez a műfajnév, hiszen egyformán tartozik bele egyfelől a hangulatkép, másfelől valamely történetnek csak a részlete, megint másfelől szavakkal előadott táj- és városképek, mégpedig azért, mert ellentétben a szorosra kötött novellaformától, a rövidtörténet szabad alakú szöveg, sok minden belefér és sok mindent elvisel, csupán a részletezést nem viseli el, és ebben mégiscsak közel áll a részletezéshez ugyancsak kerülő novellához. Kőrösi Zoltán jó érzékkel kötötte egybe a kettőt, könyvének élén *Szerelem* címen egy hosszabb elbeszélés olvasható, amelynek belső címe „magyar novella”; ilyen belső címei vannak a szöveges rész minden nagyobb és kisebb bekezdésének, minden hosszabb vagy rövidebb történetnek. Azért mondható a *Szerelem* „magyar novellának”, mert a múlt század második felének történései alakítják a novellahősök sorsát, a neves törvényszéki bíró lányának a sorsát, aki az angol nővérek konviktusából ért éppen haza, amikor a cingár törvényszéki írnok mélyen beleszeret, hosszú szerelmes verseket ír hozzá, bár alig látja a lányt, s a lány sem vesz róla tudomást. Csakhogy e versek miatt az írnokot elbocsátják, hogy aztán egy bűvárlással halászó ember mellett legyen segédmunkás, s egy alkalommal, amikor a lány is a Duna-parton jelenik meg és bokáig vízbe merül, az írnok ijedtében abbahagyja a levegő pumpálását, mire a légszomj a felszínre hozza a bűvárt, akinek teste, miután kilépett a bűvárruhából, megigézi a lányt, olyannyira, hogy a törvényszéki bíró, az apa ellenvetése ellenére házasságot köt a bűvár a lánnyal, ám az esküvő napján érkezik a katonai behívó, mert éppen háború zajlik, mindkét férfi, a segédmunkásnak szegődött írnok és a bűvárruhából előlépő izmos férfi bevonul, majd ez utóbbi fogságba esik, ahonnan csak évek múltán ér vissza a fővárosba, ahol megtalálja a feleségét, de közben az ötvenhatos forradalom történéseinek résztvevője lesz, amiért hosszan tartó börtönbüntetésre ítélik, hogy aztán, ismét évek múltán újra megtalálja a feleségét, akivel – minthogy beleszóltak a történelem történései – legfeljebb csak néhány hetet tölthetett együtt.

Azért beszéltem valamennyire hosszabban a könyvkezdő hosszabb elbeszélésről, mert benne a könyv következő lapjain sorjázó történetek és történetrészletek háttére ismerhető meg. A múlt század második felének történései adják az előtérben játszódó szövegek és szövegrészletek háttérét, éppúgy, mint a festészet nagymestereinek vásznain, ahol az előtérben valamilyen jelenet játszódik, a háttérben meg erdőrészlet, lehetőleg hegyorom, sokszor düledező várrommal. A könyv további részeiben olvasható szövegrészeknek éppen a *Szerelem* című „magyar novella” adja meg a hát-

terét, mert a múlt század második felének történései egészében beleivódtak Budapest életébe, jól látszanak ezek a történések mind a budapestiek arcvonásain, mind az utcák, a körutak, a terek látványán. A történelem nem múlik el, a történelem nyomot hagy maga után, s ezeket a nyomokat semmiféle rábeszéléssel vagy meszeléssel nem lehet eltüntetni. Erről szólnak Kőrösi Zoltán rövidtörténetei, arról, hogy a történelem nyomai egyformán ismerhetők fel a fények játékában, az arcvonásokon, az utcakép árnyakkal és fénysávokkal teletűzdelt pillanataiban. Van is ebben valami hátborzongató, valami szorongást hozó nyugtalanság, s ennek a nyugtalanságnak a kifejezései az itt előadott rövidtörténetek, amelyeknek egyik lehetséges előzménye éppen az abszurdra és groteszkre kimenő rövidtörténetei Franz Kafkának, akinek neve elő is jön az egyik rövidtörténetben, így: „Dr. Franz Kafka, ahogy a csapott vállú, díszszebkendős, sötétszürke öltönyében megállt az irodai íróasztalnál, fehér ujjait szétterpesztve az akták mellé támasztotta, és azt mondta: »már az az egyszerű tény is, hogy élünk, annyira méltó a hitre, hogy szinte ki se meríthetjük a mélységeit«. Majd szégyenlősen elhallgatott, mint aki egy rosszul sikerült, halovány tréfával próbálta volna felvidítani a társaságában unatkozó hölgyeket, és alig észrevehető mosollyal megrázta a fejét, miközben megigazította a tolltartóban összecúsúzott tollszárat, úgy rendezte el őket, hogy párhuzamosan álljanak.” *Irodalmi feljegyzés* a címe ennek a rövidtörténetnek, amely egyfelől szóba hozza Kőrösi Zoltán irodalmi előképét, azt, akire támaszkodhatott, amikor rövidtörténeteit írta, anélkül azonban, hogy olyan erősen összpontosított volna az abszurdra és a groteszkre, ahogyan azt Franz Kafka tette, ám a módszer hasonló, hiszen Kőrösi prózájában, szoros összefüggésben a prózától függetlenített illusztrációs anyagával a könyvnek, történeteket mondott el, vagy történetrészleteket közölt azzal a nem rejtett szándékkal, hogy ő is, miként Kafka, a tolltartóban összecúsúzott tollszárat rendbe tette, rendbe tegye mindazt a kuszaságot, mindazt a háborús és forradalmi múlt jegyeit viselő történéseket, amelyek meghatározzák egy város, jelen esetben Budapest városképét. Itt valóban párhuzamosokról van szó, a tollszárok Kafka nyomán párhuzamosan állnak a tolltartóban, Kőrösi Zoltán Budapest-könyvében párhuzamosan állnak egymás mellett a képek és a szövegek, de párhuzamosságok fedezhetők fel a történelem és a magánélet történései között is, éppúgy az életrajzok és a sorsok között. Mindennek illusztrálására álljon itt még egy rövidtörténet, *Délután* a címe: „Két férfi megy a szikrázó, hideg délutáni fényben a sétálóutcán, két férfi sétál egymás mellett, amikor az egyikük megáll, utána nyúl a másiknak, a vállánál fogva fordítja maga felé, aztán felnéz, s felfelé mutat a kovácsoltvas lámpaoszlopok fölé, és azt mondja, mint aki megmagyarázni akar valamit:

hogya én repülni tudnék, nem tudna elkapni engem a bánat.” Vagy egy másik, amelynek *Szabadság* a címe. Idézőjelben van a szöveg, mert valaki, aki talán nem a szerző, mondja a szavakat: „Amikor földeken dolgozok, vannak percek, amikor egyáltalán semmi nem jár a fejemben. Egyetlen ötlet sem fut át az agyamon, bár az érzékeim élénken figyelnek mindenre, ami körülöttem zajlik. Ha történetesen egy varjú szállna el fölöttem, röptének minden részletét megfigyelném, de nem keresnék hasonlatot a feketeségére. Ha a fákra néznék, nem gondolnám, hogy a leveleknek bármi közülük is volna a szélhez. A fák fák, a levelek levelek, a varjak varjak. Tudom, hogy mindez nem jelképe semminek sem, nem hasonlat, hanem önmagában való dolog.” Ilyenek Kőrösi Zoltán rövidtörténetei, nem jelképei semminek sem, nem is hasonlatok, hanem önmagukban vannak, s így teljeseek.

S arra is válaszolni kell végül, hogy Budapest miért nőváros. A *Paprika* című szöveg élén áll: „Vannak női városok és vannak férfivárosok is, némelyikről csak hosszú tapasztalás révén derülhet ki, hová is tartozik... Budapest például egy hervadófélben szomorkodó asszony, aki időnként a sminkkészlethez nyúl, s megrázza magát...” Hát ezt az időnként a sminkkészlethez nyúló, hervadófélben szomorkodó asszonyvárost írta meg nagy szeretettel Kőrösi Zoltán a *Budapest, nőváros* című könyvében.

Van ideje az emlékezésnek

Kőrösi Zoltánnak a Kalligram gondozásában 2011-ben megjelent *A hűséges férfi* című elbeszéléskötete alcíme szerint *Boldogságnovellákat* tartalmaz. Oda kell tehát figyelni arra, mit is mondanak ezek a novellák a boldogságról. Van is a kötetben egy *Boldogság* címet viselő írás arról, hogy Kertész, a novella hőse és a felesége tizenkét év házasság után elválnak, majd ugyanabban a lakásban élnek tovább szigorúan elválasztott határok között, s így megy ez tizennyolc éven át, amikor egyszer az asszony sírására és saját nevének elhangzására figyel fel Kertész, benyit a szobába, az asszony magatehetetlenül fekszik az ágyban, s innentől kezdve aztán három éven át ápolja az asszonyt, hogy végül eltemesse, majd hosszú évekig él egyedül, a függönyt nem húzza rá az ablakra, s emlékezik, az emlékezés tartja életben, majd aztán a novella azzal fejeződik be, hogy Kertész, miután már nem él a felesége, továbbra is óvatosan lép oda az asszony szobájának ajtajához, úgy, ahogyan akkor tette, amikor a felesége még élt, majd végül, már teljesen egyedül, eltűnődik a boldogság felett és azt mondja, „nem az a kérdés, hogy van-e boldogság, nem is az a kérdés, hogy mi a boldogság, a szenvedés hiánya, az a boldogság, hogy amikor már elmúlt az élet, akkor is lehessen emlékezni rá”. Ez a gondolat előjön a *Forróság* című

novellában is, ahol az elöregedett apa mondja a lányának, hogy „tudod, attól változott meg igazán az életem, hogy én most már emlékezni is szeretek”. Kertész az elmúlt élet felett tűnődve mondja, hogy a boldogság az emlékezés, s ugyanezt mondja az apa is, akinek az élete attól változott meg, hogy már szeret emlékezni, ami persze arra a közhelyre megy ki, hogy csak a szépre emlékezünk, de ebben a közhelyben is, mint minden közhelyben, van igazság, mert igazság van az emlékező Kertész szavaiban, és az emlékezéssel az életét megváltoztató apa gondolatában is. Az apa valóban emlékezik a novellában, emlékezik arra, hogy „[e]gyszer, még egészen kicsi fiú volt, amikor egy nyári reggelen biciklivel ment az úton, az átforrósodott aszfalt valósággal pattogott a gumik alatt. A fák, húsos zöld lombok behajoltak az út fölé, és messze, ahol az út vége nem is látszott, úgy tűnt, összeérnek. És akkor leszállt a bicikliről, érezte a szandálja talpán át az utat, érezte a bőrén a napot, érezte a testét, a kezét, a lábát, a tüdejét, a fülét, egyenként a tüskésre nyírt hajszálait, hátrahajtotta a fejét, úgy sétált, a bicikli kormányára simult a tenyere”. Ez lehetett a boldogság, mert „[a]kkor nem kellett a szavak”. Az apa és aki ápolja, talán a lánya, de a fia is lehet, jelöletlen párbeszéde a novella, amelyben az apa emlékezik, miközben azt is elmondja, hogy egy reggel a fák között meglátta a feleségét, akit már rég eltemetett, s arról is meg volt győződve, hogy az asszony is látja őt: „Sokáig csak néztük egymást, tudtam, hogy ő is lát engem.” Az elmúlt hónapokban beszédesebbé vált apa elmondja, „tulajdonképpen ő mindig is hitt abban, hogy a szavak, a mondatok közelebb vihetnek bennünket az élet értelméhez, igen, ezt most is hiszi, csak éppen a mostani szavakkal, ezekkel a szavakkal és ezekkel a mondatokkal van baj”. Akkor, gyerekkorában, amikor biciklizett a forráságban és megélt a testét, nem kellett a szavak, most viszont már kellene a szavak, hiszen az emlékezés szavakból és mondatokból áll össze, sőt a látomás is szavakból meg mondatokból áll össze, és valójában ezek, az így összeállt szavak és mondatok adják az élet értelmét, holott a mostani szavakkal és mondatokkal baj van, de arról már nem esik szó, hogy mi baj van velük, ez valahogy a novella egészéből derül ki, mindabból, ami az apa emlékező és látomást közlő szavaiból előjön, valami rejtélyes baj, amelynek sem a forrását, sem az okát ismerni nem lehet, mert nyilván megismerni sem kell, hiszen elmúlt az élet, marad az emlékezés, s ez megnyugtat, ebből akár az élet értelmére feltett kérdésre is érkezhethet válasz. Kőrösi Zoltán jó érzékkel nem jelöli az apa és a lány vagy fiú közötti párbeszédet, sem gondolat-, sem időzójellel, más párbeszédes elbeszélésben sem használja ezeket az írásjeleket, így aztán folyamatossá válik az elbeszélés, menetét nem szakítják meg írásjelek, de ezzel együtt bizonytalanság épül be a novellába, egy a

szöveget éltető és hatását fenntartó bizonytalanság, hiszen nem mindig tudható, hogy ki beszél, s talán nem is igazán fontos a beszélő kiléte. Az írásjeleket nélkülöző párbeszédek emberi kapcsolatokat és viszonyokat tárnak fel, egyben az emlékezést erősítik, hiszen *A hűséges férfi* címet viselő novelláskötet a múlt homályából hozza elő a történeteket, s közben mindig történeteket mond, Kőrösi minden írásának erőssége éppen a történetmondás. A történet felfed, a történet érzéseket és hangulatokat közöl, különösképpen a jelen idejű történet, s ezt Kőrösi Zoltán ki is használja, hiszen több elbeszélése szólal meg jelen időben, mert a jelen idejű közlés a pillanatot rögzíti, a történetek pedig sorra ilyen rögzített pillanatokból épülnek fel. A *Teremtés* című novellában „[a]nya és a lánya élnek ketten a nagy, vedlett falú, ódon házban”. Ezzel a jelen idejű mondattal indul a novella, és aztán minden a jelenben történik. Ők ketten egymástól távol élnek, s ezt a távolságot jelöli, hogy kettőjük jelen ideje nem ér egybe mindaddig, amíg ki nem derül, hogy ők ketten ugyanazt az álmod látják, ugyanazt a férfit álmodják, s elmondják egymásnak az álmukat, majd innen kezdődően a lány résnyire nyitva hagyja szobájának az ajtaját, mintha csak véletlenül tenné, lassan figyelni kezdenek egymásra, hallgatják egymás hangjait és akkor, ebben a jelen időben, bár még mindig távol vannak egymástól, jelen idejük találkozik, de erről már, jó érzéssel, nem esik szó a rövid írásban. A *Szél* című novella is jelen időben rögzíti az utca egy pillanatát, amikor vakolat hullott le a falról, és a törmelék furcsa festményt formázott, majd egy idős asszony jelenik meg, a kicsi terítőjét keresi, talán a szél vitte le az erkélyről, de nem találja, amott meg egy férfi és egy asszony ülnek a „Chili bár napernyője alatt”, ahol az asszony azt mondja, „a szerelemmel az ember kockára teszi az életét”, majd egy gyereklány lép hozzájuk, gyűrt képeslapokat kínál megvételre, beteg anyja gyógyítására kell a pénz, közben az idős asszony továbbra is keresi a kis horgolt terítőt, és állandóan azt hangoztatja, nem tudja, mi lesz vele a terítő nélkül, az azonban nem derül ki, hogy miért oly fontos számára az elveszelődött kicsi terítő, s azért nem derül ki, mert az már a múltba tartozik, itt pedig jelen idejű történetekről esik szó, mindennapi történetekről, amelyeket végül is valóban csak jelen időben lehet elmondani. Végül persze a *Szél* címet viselő novella is az emlékezésre megy ki, hiszen azért keresi oly kitartóan az idős asszony a kicsi terítőt, mert nyilván valamire emlékezteti, talán éppen a boldogságra. Úgy is előjön tehát a boldogság Kőrösi Zoltán elbeszéléseiben, hogy nem is esik róla szó, s az emlékezés is előjön, pedig minden a jelenben történik. A jelen idejű elbeszélés valójában képek és pillanatok sorjázása, egymásból nem következő, csak egymás mellett megjelenő képekből és pillanatokból áll össze, csakhogy ezekből az egymáshoz nem

tartozó, csak egymás mellett létező jelenségekből egész látvány kerekedik ki, amely olyan, mintha festmény lenne. S nem is akármilyen festmény. Kőrösi Zoltán nagyon odafigyel a képekre, szinte minden elbeszélése egy-egy képleírással kezdődik, s mint minden kép, ezek a képleírások is a természetben találják meg a forrásukat. Kőrösi Zoltán elbeszélései azzal kezdődnek, hogy nyár van és forróság, hogy őszi van és esik az eső, hogy tél van és havazik meg fagyok vannak, hogy tavasz van, és az erkélyről jól látható a fák rügyezése meg lombosodása, s ezek a képek mind sorra szoros kapcsolatban vannak a novella történéseivel, azt mondják, hogy van ideje a történetnek, s ez az idő képpel mondható. Amiből, miként az elbeszélés jelenidejűségéből is, a pillanat hatalma következik, az valójában, hogy minden éppen most történik, ami a múltban volt, most jön elő, az emlékezés jelenidejűsíti a múltat, s az elbeszélésnek éppen az a hatalma, hogy ezt megteheti, ahogyan a festménynek is az a hatalma, hogy rögzítheti a pillanatot, amelyből aztán következik valami, és amit megelőzött valami, s mindez egyszerre látható meg a festményen, látható meg az elbeszélés szavain és mondatain. Az *Utazás* címet viselő szintén jelen idejű elbeszélés zárja a könyvet, benne egy férfiről esik szó, aki „az ódon, vidéki szálloda szobájában fekszik”. Amiért ide utazott, „okafogyottá vált”, akár azonnal visszautazhatott volna, de maradt, megszállt a szállodában, és különös álmot látott. Álmában arra riadt fel, hogy sürgős teendője akad, kimegy a temetőbe, kiássa nagyanyja és nagyapja sírját, a koporsókat érintetlenül találja, és a holttestek is mintha élnének, kimozdulnak, megfogják egymás kezét, és közben mosolyognak, „örülnek, hogy érinthetik egymást, ez a mosoly maradt meg őbenne is az ébredés után, a jókedvük könnyedsége és semmit nem akarása, a mozdulat, aminek éppen elég volt már az, hogy foghatták egymás kezét, mosolyogtak, mondja, és mosolyog”. A *Nyár* című elbeszélésben ketten beszélgetnek, két férfi, s az egyik azt találja mondani: „Mostanában értette meg, hogy éppen ez a figyelés, ez a tünékeny állapot hasonlít a legjobban ahhoz, amit boldogságnak gondol: a tudatosság és az érzékelés közötti lebegés; ideiglenesség, amiből akár az ébredés, akár a visszaalvás révén bármikor kicsusszanhat.” Az emlékezés és ez az ideiglenesség mondható vajon boldogságnak? Kőrösi Zoltán boldogságnovellái erre a kérdésre adják meg az egyetlen lehetséges, ám kimondhatatlan választ.